Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
The Journal Of Social Sciences Institute

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ
THE JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

ISSN: 1302-6879

ULUSLARARASI HAKEMLİ DERGİDİR

YIL/YEAR: 2017 SAYI/NUMBER
TÜRK KÜLTÜR DÜNYASI ÖZEL SAYISI

AFYONKARAHİSAR DAZKIRI- İDRİS KÖYÜ CAMİİ VE KALEMİŞİ BEZEMELERİ

AFYONKARAHİSAR DAZKIRI- IDRIS VILLAGE MOSQUE AND HAND- PAINTED ORNAMENTS

Yrd.Doç.Dr.Şeyda ALGAÇ
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Sanat Tarihi Bölümü
seydaalgac@hotmail.com

Öz

Bu çalışmada, daha önce ayrıntılı olarak çalışılmamış olan Dazkırı- İdris köy camiinin iç mekanlarındaki sıva üstü nakışlar tanıtılacak ve benzer kalemişlerine sahip köy ve kasaba camileri ile karşılaştırılacaktır.

Dazkırı- İdris Köyü Camii, özgün bir mimari üslup taşımamaktadır ancak kalem işleri özgünlüğünü korumaktadır ve dönemi için önemli ipuçları sağlamaktadır. Yapıda bulunan iki kitabe inşa tarihi olarak M.1902' yi ve sıva tarihi olarak M.1913'ü vermektedir.

Camii, dıştan basit bir görünüşe sahip olmasına rağmen iç mekanı zengin kalemişlerine sahiptir. İç mekan duvarları ince beyaz bir alçı tabakasıyla sıvanmış ve sıva üzerine lacivert şeritlerle yatay ve dikey dikdörtgen panolar oluşturulmuş, içleri geometrik, sembolik, mimari motiflerle, naturel ve stilize edilmiş bitkisel kompozisyonlarla bezenmiştir. Süslemelerle birlikte Allah Muhammed dört halifenin isimleri ve dini içerikli yazılar da kullanılmıştır.

Yapının kalem işleri, tasarım, renk kompozisyon ve motifler açısından Denizli- Güney Belenardiç Köyü camii, Denizli- Baklan- Boğaziçi Kasabası Eski camii, Denizli - Akköy Yukarı camii, Denizli Çivril- Bulgurlar Köyü camii, Aydın Kuyucak Kayran Köyü camii, Muğla -Fethiye-Seki Tekke camii, Konya-Bozkır Hisarlık (Asarlık) camii ile büyük benzerlik gösterir.

Denizli, Afyon ve Konya çevresi 18. ve 19. yüzyıllarda tekke ve zaviyelerin yoğun olduğu bir bölgedir. Bölgedeki köy ve kasaba camilerinde tekke ikonografisi ile ilgili sembolik motiflerin kullanılmış olması bu yapıların süslemesinde tekkeyle bağlantısı olan gezici sanatkar dervişler çalışmış olabileceğini düşündürmektedir.

Anahtar Kelimeler: İdris Köyü, camii, kalemişi, Afyonkarahisar, bezeme

Abstract

In this article, hand painted ornaments of Dazkırı- Idris village mosque that wasn' t published before, will be introduced and will be compared with hand painted ornaments of other smilar village and town mosques.

Dazkırı Idris village mosque, which has no importance in terms of architectural history, has been repaired and subjected to certain additions in its interior space, however its hand-painted works still maintain their originality, giving important clues for the period. The building was built in 1902 and was painted in 1913.

The mosque has a simple outer appearance whereas the hand-painted works in the sanctuary and narthex are extremely flamboyant. The walls are plastered through application of a fine white plaster layer, and on such plaster, panels were created with navy blue horizontal and vertical strips, and various ornaments were made on the resulting sheets. Among these are geometric, symbolic, architectural representations and natural and stylised floral designes, Along with the ornaments, such writings as Allah, Muhammad, the names of the four *khalifa*s and other religious writings were also used.

The orrnaments available in Dazkiri-Idris village mosque show great similarities with Denizli Akkoy – Yukarı mosque those available in Denizli- Güney Belenardic, Baklan Bogazici mosque and Denizli Çivril – Bulgurlar village mosque, Aydın Kuyucak – Kayran village mosque, Muğla Fethiye Seki Tekke mosque, Konya Bozkır Hisarlık (Asarlık) mosque. Denizli, Afyonkarahisar, Konya and their surroundings constitute a region where there were a great number of *tekke*s and *zawiyah*s during the 18th and 19th centuries. The use of symbolic motifs related to *tekke* iconography in the village and town mosques around the region suggests that the wandering artisan dervishes, who had a connection with the *tekke*, might have performed the embellishment of these buildings.

Keywords: Idris village, mosque, hand painted, Afyonkarahisar, ornament

Dazkırı İdris Köyü Camii, Afyonkarahisar' ın merkeze 140 km uzaklıktaki güney ilçelerinden Dazkırı' nın 13 km kuzeybatısında yer alan İdris köyünde bulunmaktadır (İlgar- Karazeybek, 2001: 334), (Karazeybek- İlgar, 2014: 146- 148).

Meyilli bir araziye inşa edilen, dıştan sade görünümlü olan caminin duvarları yığma moloz taş malzeme kullanılarak 80 cm kalınlığında inşa edilmiştir. Boyuna gelişmiş dikdörtgen bir plana sahip olan yapının harim bölümü kare planlıdır. Harim bölümünün önünde yatık dikdörtgen planlı bir giriş bölümü ve bu bölümde çatıyı destekleyen iki ahşap sütun bulunur. Ahşap tavanla örtülü mekan Marsilya tipi kiremitin kullanıldığı dört yöne meyilli kırma çatı ile kaplanmıştır. Harimin kuzeyinde sonradan yapılmış, iki ahşap sütunla taşınan, ahşap bir kadınlar mahfili bulunur. Mahfile çıkış giriş bölümünün batısında bulunan ahşap bir merdivenle sağlanır. Mahfilin ortasında yarım daire şeklinde harime taşan bir balkon bulunur. Bütün cephelerde simetrik olarak düzenlenmiş dikdörtgen şeklinde ikişer pencere açıklığı vardır. Harimin güneybatı köşesinde bulunan ahşap minber sonradan eklenmiştir. Ayrıca güneydoğu köşesinde görünümünden orijinal olduğu anlaşılan küçük bir va' z kürsüsü bulunur. Minaresiz olarak inşa edilen yapının mevcut minaresi 1981 yılında Ömer Usta tarafından eserin kuzeybatısına eklenmiştir.

Camii, onarım geçirmiş, onarım sırasında ahşap bölümler eklenmiştir (Şener, 2011: 42- 43). Ancak iç mekandaki kalemişi süslemeler orijinalliğini korumakta ve 20. yüzyılın başlarında üretilen kalemişi örnekleri (İrteş, 1982: 47- 51), (Nemlioğlu, 1986: 6- 8), (Renda, 1986: 1530- 34), (Demiriz, 1999: 297- 304), (Hatipoğlu, 2007) için önemli ipuçları vermektedir. Binanın giriş kısmında bulunan iki kitabede, yapının inşa tarihi rumi 1318 (M. 1902), sıvanması da rumi 1329 (M. 1913) olarak belirtilmiştir.

İç Mekân Süslemeleri

Harimin duvarları ve son cemaat yeri ince, beyaz bir alçı tabakasıyla sıvanmış ve sıva üzerine sarı, kırmızı, yeşil, mavi renklerle kalemişi süslemeler yapılmıştır. Harimin duvarları ile ahşap çatının birleştiği alanlara ince bir şerit halinde yeşil kırmızı ve beyaz zigzaglı bir bordür geçirilmiştir. Tüm duvarlar lacivert şeritlerle yatay olarak üçe ayrılmış, oluşan uzun yatay bölümler dikey şeritlerle bölünerek dikey dikdörtgen yada kareye yakın panolar oluşturulmuştur. Camii, restorasyon sırasında en aşağıda bulunan üçüncü sıra yatay bölüm, ahşapla kaplandığından bu bölümlerde olması muhtemel kalemişi süslemeler gözlemlenememektedir.

Harimin güney duvarının ortasında beyaz sıvalı derin bir mihrap nişi bulunur. Kırmızı, lacivert, sarı ve yeşille renklendirilmiş nişin içinde yeşil bir perde ve kandil motifi vardır. Nişin üzerine Ali İmran suresinin 37. Ayetinden alınmış bir bölüm yazılmıştır (Kullema dehale aleyha Zekeriya el- mihrap). Mihrabı çevreleyen dikdörtgen şeride "Ayete' l – Kürsi" koyu renkli krem zemin üzerine siyah sülüsle yazılmıştır. Mihrap nişiyle mihrabı çevreleyen dikdörtgen şerit arasında kalan boş alanlara yeşil kıvrık dallar üzerine kırmızı ve lacivert laleler yerleştirilmiştir. Dikdörtgen şeridin üzerinde sınırları lacivert ve kırmızı dendanlarla belirlenmiş ovalimsi paftanın içine üste "maşallah" alta ise Muhammed suresinin 19.ayetinden bir bölüm yazılmıştır (Fa' lem ennehu la ilahe illalahu). Ovalimsi paftanın sağ ve sol tarafında ise kırmızı ve yeşille renklendirilmiş birer hilal ve daire içine yerleştirilmiş altı kollu bir rozet bulunur.

Mihrabın doğu kısmında kalan duvar, yatay lacivert şeritlerle üçe bölünmüştür. Tavana yakın bölüm dikey olarak üçe bölünmüş, en doğuda oluşan kare paftaya lacivert, sarı ve yeşille renklendirilmiş şematik bir mimari tasvir yerleştirilmiş, şeklin üstüne "Mekke-i Mükerreme" yazılmıştır. Kutsal alan yamuk şeklinde geometrik bir biçimle ifade edilmiş, şeklin merkezine "Kabe" yerleştirilmiştir. Kabenin çevresinde yeşil bir halka bulunur. Halkanın dışında palmiye ağaçları ve bir kule vardır. Kâbe'nin en altında iki minber ve iki kapı ile ortalarında el terazisini andıran bir şekil bulunur. Kutsal alan yarım kubbeler ve yedi minare ile tamamlanır. Mekke-i Mükerreme' nin yanındaki dikdörtgen paftaya koyu krem renkli daire içine "Muhammed (s.a.v)" yazılmıştır. Yazı alanını bir bostan dalı çevirir. Dalın üstünde olmamış ham bir karpuz ucunda ise olgunlaşmış bir karpuz bulunur. Karpuzdan bir dilim kesilerek çıkarılmış, çıkarılmış bir dilim karpuzun üzerine bir bıçak yerleştirilmiştir. Mihraba bitişik olan paftada lacivert bir ibrik bulunur. İbriğin içine yeşil kıvrık dallar ve stilize mavi laleler yerleştirilmiştir. İbriğin üst tarafında duvarın doğusuna doğru çekilmiş sarı bir perde motifi bulunur.

Duvarın ortasında kalan yatay bölüm, lacivert şeritlerle dikey olarak dörde bölünmüştür. Oluşan dikdörtgen paftaların en doğuda kalanına daire içine alınmış oniki dilimli bir rozet yerleştirilmiştir. Yanındaki paftada bir hurma ağacı bulunur. Yanında oluşan kareye yakın pafta pencere alanı olarak değerlendirilmiştir. Pencerenin yanındaki mihraba bitişik olan dikdörtgen paftaya

uzun sarkaçları olan rakamları Romen rakamları şeklinde belirlenmiş siyah renkli Avrupai bir duvar saati betimlemesi yapılmıştır (Resim 1).

Mihrap duvarının batıda kalan duvarının köşesine sonradan bir minber eklenmiş, bu minber mevcut nakışların gözlemlenmesine engel olmuştur. Görülebildiği kadarı ile en üst bölümde üç pafta bulunur. En batıdaki dikdörtgen paftanın ortasındaki dikey eksene stilize dallar yerleştirilmiştir. Yanında koyu krem renkli daire içinde "Hüseyin" yazısı bulunur. Mihraba bitişik paftaya koyu krem renkli daire içine "Allah" yazılmış yanına stilize dallar konulmuştur. Duvarın orta bölümünde sadece mihraba bitişik uzun dikdörtgen paftada üst üste yerleştirilmiş altı küçük çiçek buketi görülmektedir.

Doğu duvarı, yatay lacivert şeritlerle üçe bölünmüş, en üstte kalan bölüm dikey şeritlerle yedi parçaya ayrılmıştır. Güneyden kuzeye doğru birinci paftada kıvrık dallardan oluşan stilize bitkisel bir tasarım bulunur. İkinci paftada koyu krem renkli daire içine siyah sülüsle "Ebubekir" yazılmış, yazının çevresine yeşil dallar yerleştirilmiştir. Üçüncü paftada lacivert yamuk şekilli bir saksıda kırmızı meyveli stilize bir ağaç bulunur. Dördüncü paftada koyu krem renkli daire içine siyah sülüsle "Ömer" yazılmış, yazının çevresine yeşil dallar yerleştirilmiştir. Beşinci paftada sarı yamuk şekilli bir saksıda kırmızı meyveli stilize bir ağaç bulunur. Altıncı paftada koyu krem renkli daire içine siyah sülüsle "Osman" yazılmış, yazının çevresine yeşil dallar yerleştirilmiştir. Yedinci paftada dikey eksende kırmızı meyveleri olan stilize bir ağaç bulunur.

Doğu duvarının orta bölümünde lacivert dikey şeritlerle sekiz pafta oluşturulmuştur. Güneyden kuzeye doğru birinci paftada daire içinde dönen bir çark-ı felek ikinci paftada bir selvi ağacı bulunur. Üçüncü pafta pencere alanı olarak değerlendirilmiştir. Dördüncü paftada yamuk şeklindeki geometrik bir forma yukarı doğru gittikçe daralan kırmızı sarı yeşil ve mavi ile renklendirilmiş sekiz katlı şematik bir cennet tasviri çizilmiş en üste yeşil kıvrık dalları, lacivert ve kırmızı çiçekleri olan bir bitki konulmuştur. Şemanın en altında yuvarlak kemerli sekiz kapı bulunur. Beşinci paftada dikdörtgen paftanın uzun kenarlarına çizilmiş, yukarı doğru gittikçe daralan yedi katlı bir katı kırmızı bir katı siyahla renklendirilmiş şematik bir cehennem tasviri bulunur. Paftanın ortasında yanan siyah bir direk ve en üstte sırat köprüsü vardır. Köprü üstünde yedi aşama bulunur. Sırat köprüsü ile yanan direk arasında kaynayan bir kazan bulunur. Altıncı paftada üçlü bir sancak ve sancağın altında mizan terazisi bulunur. Terazi ile birlikte bir makas resmedilmiştir. Terazinin kefesinin bir gözünde iki anahtar diğer gözünde iki hilal bulunur. Yedinci pafta pencere olarak değerlendirilmiştir (Resim 2).

Batı duvarı da diğer duvarlar gibi lacivert şeritlerle yatay olarak üçe bölünmüştür. En üstteki sırada dikey şeritlerle altı pafta oluşturulmuştur. Güneyden kuzeye doğru sıra ile birinci paftada stilize bir servi bulunur. İkinci paftada bir ibrik tasvir edilmiş, içine karanfil ve laleler konulmuş, ibriğin her iki yanına diplere stilize çiçekler yerleştirilmiştir. Üçüncü paftada koyu krem renkli daire içine "Hasan" yazılmış, yazının çevresine yeşil dallar yerleştirilmiştir. Dördüncü paftada beş minareli tek alemli bir yapı resmedilmiş, üzerine "Medine-i Münevvere" yazılmıştır. Tek kubbeli yapı aşağıya doğru üç çeyrek kubbeyle üç kat halinde inmektedir. Yapı en altta on adet yuvarlak kemerli bir bölüm üzerinde yükselir. Yapının ortasında yeşil kubbeli küçük bir birim içinde de yeşil renkli iki hilal bulunur. Beşinci paftada sarı renkli bir vazoya yeşil dallar ve renkli çiçekler yerleştirilmiştir. En sondaki altıncı paftada koyu krem renkli daire içine siyah sülüsle "Ali" yazılmış, yazının çevresine yeşil dallar yerleştirilmiştir.

Duvarın orta bölümünde beş dikey pafta oluşturulmuştur. Güneyden kuzeye doğru sırayla ikinci ve beşinci paftalar pencere alanı olarak değerlendirilmiştir. Birinci minberden dolayı görülememektedir. Üçüncü paftada sarı renkli bir vazoya yeşil dallar ve renkli çiçekler yerleştirilmiştir. Dördüncü paftada revaklı avlu içinde mavi tek kubbeli mimari bir tasvir bulunur. Tasvirin üstüne "Cami-i Sultan Selim" yazılmıştır. Revaklı avlu dışına bir alem ve dört minare çizilmiştir. Revaklı avlu dışına bir alem ve dört minare çizilmiştir. Tek kubbeli ve üç çeyrek kubbeli yapı dokuz yuvarlak kemerli bir alt katın üzerinde yükselir (Resim 3).

Kuzey duvarının üst bölümünde kadınlar mahfilinde bulunmaktadır. Kadınlar mahfilinin duvarları lacivert çizgilerle birbirinden farklı boyutlarda kafeslere ayrılmış, duvarın ortasına iç içe geçmiş iki daire yerleştirilmiştir. Dairenin merkezinde çark-ı felek motifi bulunur. Dışında ise birbiri ile kesişen yarım dairelerden bir bordür oluşturulmuştur.

Kuzey duvarının alt bölümü dikey şeritlerle yediye bölünmüştür. Oluşan paftalardan doğudan batıya doğru sıra ile ikinci ve altıncı paftalar pencere, dördüncü pafta harime giriş kapısı olarak değerlendirilmiştir. Birinci paftada kıvrık dallar üzerine yerleştirilmiş küçük otlar ve çiçekler bulunur. Kareye yakın üçüncü paftada iç içe geçmiş iki daire vardır. Dairenin merkezine çark-ı felek motifi

yerleştirilmiştir. Dışta ise birbiri ile kesişen yarım dairelerden bir bordür oluşturulmuştur. Kareye yakın beşinci paftada merkezde bir daire dairenin içine de oniki dilimli bir yıldız yerleştirilmiştir. Karenin köşelerinde küçük bitkisel motifler bulunur. Yedinci paftaya kıvrık dallar üstüne basit stilize otlar ve küçük çiçekler yerleştirilmiştir (Resim 4).

Son cemaat yeri olarak değerlendirilen giriş bölümünün güney duvarının orta kısmında harime giriş kapısı bulunur. Bu bölümün de duvarları yatay şeritlerle bölünmüş, sadece en üstte kalan kısımlar korunabilmiş, diğer kısımlar beyaz badana ile kapatılmıştır. En üst bölüm dikey şeritlerle yediye bölünmüş, paftalar oluşturulmuştur. Doğudan batıya doğru sırayla birinci paftaya stilize bir ağaç, ikinci paftaya dikey eksen üzerine stilize bitkisel motifler ve laleler yerleştirilmiştir. Üçüncü paftaya iç içe geçmiş iki daire bulunmaktadır. Dairenin merkezinde çark-ı felek motifi bulunur. Dışında ise birbiri ile kesişen yarım dairelerden bir bordür oluşturulmuştur. Dairenin altında "tarih-i inşası sene rumi 1318" yazılıdır. Dördüncü paftada kulplu lacivert bir vazo içine laleler yerleştirilmiştir. Vazonun diplerinde yine laleler bulunur (Resim 5). Harime giriş kapısının üstünde bulunan beşinci pafta yazı alanı olarak değerlendirilmiştir. En üstte "sıvanması sene-i rumi arabi 1329" yazılıdır. Altta iki adet çifte "Muhammed" ve aralarında da "Maşaallah" yazılıdır. En altta nisa suresinin 103.ayetinden bir bölüm yazılmıştır "inne-s salate kanet alel muminine kitaben mevkuta". Altıncı paftada ikiye katlanmış bir dokuma (muhtemelen kilim) bulunur. Dokumanın deteyları mavi, sarı, yeşil, pembe ve beyaz ile püskülleri siyah ile belirlenmiştir. Dokumanın köşelerine ve altına lale buketleri yerleştirilmiştir. Yedinci paftada sarı renkli bir vazo bulunur. Vazonun içine bitkisel desenler ve lale buketleri yerleştirilmiştir (Resim 6).

Giriş kısmının doğu duvarında tek bir pafta bulunur. Paftanın merkezine bir daire içine iç içe geçmiş birbiriyle kesişen dört adet üçgen yerleştirilmiştir. Kesişen üçgenlerin merkezindeki daire içinde altı kollu bir yıldız bulunur. Dairenin dışında asimetrik birbirinden farklı tasarlanmış kıvrık dallar yapraklar ve çiçekler bulunur. Giriş kısmının batı duvarında tek bir pano bulunur. Kareye yakın dikdörtgen panonun kuzey kısmına bir hilal ve altı kollu bir yıldızın bulunduğu alemli bir bayrak yerleştirilmiştir. Panoda ayrıca küçük bir tabanca, kınında bir kılıç, kurşun atmakta olan bir silah, aynı boyutta başka bir silah ve uzun bir tüfek bulunmaktadır. Uzun tüfeğe bir cüz kesesi asılıdır. Cüz kesesinin hemen yanında yere çakılı bir asa bulunur. Asaya bir su kabı ve muhtemelen barutluk olan bir parça asılmıştır (Resim 7).

Değerlendirme ve Sonuç

Cami, mimarlık tarihi açısından, Anadolu' da Selçuklu döneminde (Aslanapa, 1991: 63- 69), (Kuran, 1972: 179- 181) başlamış Beylikler (Aslanapa, 1977: 61), (Öney, 1989: 11) ve Osmanlı dönemlerinde de devam etmiş ahşap tavanlı, ahşap destekli cami geleneğinin 20. yüzyıl başlarında da devam ettiğini gösteren yerel bir örnektir.

Erken dönemlerde genellikle ahşap detaylar renklendirilmiştir (Öney , 1989: 35). 18. yüzyılla birlikte başkent İstanbul' da başlayan Batılılaşma hareketiyle sivil mimarlık örneklerinin de (Renda, 1977) etkisiyle Anadolu' nun bir çok köy ve kasaba camisinin harim duvarlarına sıva üzerine renkli nakışlar ve tasvirler yapılmaya başlanmıştır (Arık, 1988).

Dazkırı İdris köy caminin iç mekan süslemeleri tasarlanırken duvarlar yatay şeritlerle üçe bölünmüş, bu yatay şeritler de dikey şeritlerle bölünerek kapı ve pencerelerin konumuna göre dikdörtgen yada kare paftalar oluşturulmuştur. Paftaların içinde ağaç motifleri (servi, hurma, kaynağı anlaşılamayan stilize ağaçlar), geometrik desenler (rozetler, birbiriyle kesişen üçgenler) yazılar (Allah- Muhammed- dört halife- Hasan- Hüseyin, ayetler), vazolar, mimari tasvirler (Mekke-i Mükerreme, Medine-i Münevvere, Cami-i Sultan Selim) sembolik tasvirler (çark-ı felek, kandil, perde, saat, bir dilimi kesilip çıkartılmış karpuz, bıçak, cennet, tuba ağacı, cehennem, sırat köprüsü, kazan, mizan terazisi, makas, dil, liva- ül hamd sancağı, tüfek, tabanca, kınında kılıç, barutluk, bayrak, ikiye katlanmış dokuma, cüz kesesi) kullanılmıştır. Motiflerin renklendirilmesinde lacivert, kırmızı, yeşil, sarı ve siyah kullanılmıştır.

Yapı, tasarım, renk ve motif repertuarı açısından değerlendirildiğinde İç Ege ve Teke bölgesindeki bir çok köy ve kasaba camisi ile benzerlikler gösterir. Denizli- Güney- Belenardıç (Torapan) Köyü camii (Çakmak, 1994: 19- 26), (Resim 8), Denizli- Baklan- Boğaziçi Kasabası Eski camii (Çakmak, 1995: 529- 540), (Resim 9), Denizli- Akköy Yukarı camii (İnce, 2001: 65- 79), (Resim 10), Denizli- Çivril- Bulgurlar köyü camii (Pektaş, 2011: 323- 331), (Resim 11), Aydın Kuyucak Kayran köyü camii (Aktuğ- Pektaş, 2016: 9- 25), (Resim 12), Muğla- Fethiye- Seki Tekke camii (Duran, 1992: 323- 349), (Resim 13), Konya- Bozkır- Hisarlık (Asarlık) camii (Karpuz, 2006:

1512- 1513), (Resim 14) bunların en önemlileridir. Ortak tasarım, motif ve renk şemasına sahip bu camilerin iç mekan süslemelerinden 1850' li yıllar ile 1910 yılları arasında bölgede varlık göstermiş bir gezici usta grubunun sorumlu olduğu düşünebilir. Tekke sembollerinin bu yapılarda sıkça kullanılmış olması bu yapıların süslemelerinde çalışan gezici usta grubunun bölgede faaliyet gösteren bir tekke ile olan ilgilerini akla getirmektedir.

Kaynakça

Aktuğ, E. C.- Pektaş, K., (2016). "Geç Dönem Kalem İşi Süslemeli Bir Eser: Aydın Kuyucak Kayran Köyü Camii, Medeniyet Sanat, *İMÜ Sanat, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Dergisi,* Cilt: 2, Sayı: 2, s.9- 25.

Arık, R., (1998). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*, Ankara.

Aslanapa, O., (1977). *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. yüzyıl),* Ankara.

Aslanapa, O., (1991). *Anadolu' da İlk Türk Mimarisi*, Ankara.

Çakmak, Ş., (1995). "Boğaziçi Kasabası Eski Camii (Baklan/Denizli), *Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, 23- 27 Eylül 1991 İstanbul, Bildiriler I, Ankara, s. 529- 540.

Çakmak, Ş., (1994) "Belenardıç (Torapan) Köyü Camii (Güney/Denizli), *Sanat Tarihi Dergisi*, VII, s.19- 26.

Demiriz, Y., (1999). "Osmanlı Kalem İşleri", *Osmanlı- Kültür ve Sanat, XI*, Ankara, s. 297- 304.

Duran, R., (1992). "Seki- Tekke Camii ve Tekke Sanatı İle İlgisi Üzerine", *İlahiyat Fakültesi Dergisi VII*, İzmir, s.323- 349.

Hatipoğlu, O., (2007). "*XIX. Yüzyıl Osmanlı Camilerinde Kalem İşi Tezyinatı",* (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2007.

İlgar, Y.- Karazeybek, M., (2001). "Afyonkarahisar' da Cami ve Mescitler", *Afyonkarahisar Kütüğü, I*., Afyon, s. 295- 340.

İnce, K., (2001). "Yukarı Camii/ Akköy- Denizli", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 2, s. 65- 79.

İRTEŞ, S., (1982). "Kalemişlerimiz ve Teknikleri", *Sanat ve Kültür Kök*, S. 20- 21- 22, Ekim- Kasım, Aralık, İstanbul, s. 47- 51.

Karazeybek, M.- İlgar, Y., (2014). "Dinar (Geyikler) Cami, Mescit ve Zaviyeleri, *Dinar Tarihi*, Afyon, s. 127- 162.

Karpuz, H., (2006). "*Türk Kültür Varlıkları Envanteri*, Cilt II, Ankara.

Kuran, A., (1972). "Anadolu' da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi", *Malazgirt Armağanı,* Ankara, s.179- 181.

Nemlioğlu, C., (1986). "Kalemişi Teknikleri", *Antika,* S.17, Ağustos, İstanbul, s.6- 8.

Öney, G., (1989). *Beylikler Devri Sanatı XIV. – XV.Yüzyıllar (1300- 1453)*, Ankara.

Pektaş, K., (2011). "Çivril- Bulgurlar Köyü Camii Üzerine", *EUMENIA*, Şeyhlü- Işıklı, Ed. Bilal Söğüt, İstanbul, s.323- 331.

Renda, G., (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı (1700- 1850),* Ankara.

Renda, G., (1986). "19. Yüzyılda Kalemişi Nakış- Duvar Resmi", Tanzimattan Cumhuriyet' e *Türkiye Ansiklopedisi*, Volume 48, İstanbul, pp. 1530- 34.

Şener, D., (2011). *XVIII. ve XIX. yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri,* (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara.

İnternet Yayınları

(https://www.haberler.com) (E.T. 11.12.2017)
(www.pamukkale.gov.tr) (E.T. 10.12.2017)
(www.denizlihaber.com) (E.T. 10.12.2017)
(https://twitter.com/tuncayunaydin) (E.T. 11.12.2017)
(www.sondakika.com) (E.T. 11.12.2017)
(www.seydikemerHaberleri.com) (E.T. 10.12.2017)
(www.bozkir.net) (E.T. 11.12.2017)

Resim 1; İdris Köy camii, harim, güney duvarının doğu bölümü

Resim 2; İdris Köy camii, harim, doğu duvarı

Resim 3; İdris Köy camii, harim, batı duvarı

Resim 4; İdris Köy camii, harim, kuzey duvarı

Resim 5; İdris Köy camii, son cemaat yeri, güney duvarının doğu bölümü

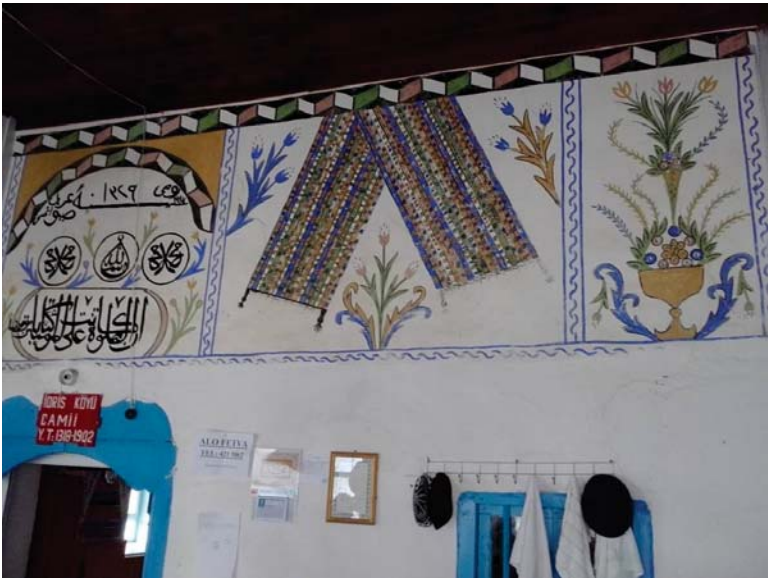

Resim 6; İdris Köy camii, son cemaat yeri, güney duvarının batı bölümü

Resim 7; İdris Köy camii, son cemaat yeri, batı duvarı

Resim 8; Denizli- Güney Belenardıç Köyü camii, ayrıntı(https://www.haberler.com)

Resim 9; Denizli- Baklan Boğaziçi Kasabası Eski camii, mihrap (www.pamukkale.gov.tr)

Resim 10; Denizli- Akköy Yukarı camii, mihrap (www.denizlihaber.com)

Resim 11; Denizli- Çivril Bulgurlar Köyü camii, ayrıntı (https://twitter.com/tuncayunaydin)

Resim 12; Aydın Kuyucak Kayran Köyü camii (www.sondakika.com)

Resim 13; Muğla Fethiye Seki Tekke camii, harim (www.seydikemerHaberleri.com)

Resim 14; Konya Bozkır- Hisarlık (Asarlık) camii, son cemaat yeri (www.bozkir.net)